

Interview met landschaparchitect **Michael van Gessel** door M. Maring en I. Eskes

Uitwerking: I. Eskes /12 mei 2005

Status: ruwe versie, akkoord bevonden door M.van Gessel, evt. comprimeren tot tekst of deeltteksten.

Niet bang zijn dat het leven al bezit neemt van je ontwerp

Op een winterse namiddag, met de Amsterdamse grachten gehuld in een pak sneeuw, ontmoeten we Michael van Gessel voor een gesprek.

Michael van Gessel, een van de meest prominente landschapsarchitecten die ons land kent, was onder meer betrokken bij de grootschalige 'hersteloperatie' van landgoed Oranjewoud. Onder zijn handen krijgen ontwerpen gestalte, die, zoals hij zelf zegt, bij nader inzien zijn handschrift tonen. Hij houdt van klasse, van sobere ontwerpen waaraan weinig fratsen zitten, net zoals dat soms het geval is bij een mooie mantel. Een ontwerp waarvan je in 1de instantie vindt dat de vormgeving smaakvol is en waaraan je in 2de instantie ziet dat het heel goed gemaakt is, qua belijning, qua materiaalgebruik, qua detaillering.

We spreken met elkaar over Oranjewoud, over zijn carrière, over zijn vakgebied, over ontwerpen, over nieuwe landgoederen en over nog meer.

Ter introductie vertelt Michael van Gessel iets over zichzelf en zijn werk, nadat we hem gevraagd hebben wat hij van belang acht in een ontwerpproces:

"Nu ik bijna 60 ben heb ik eerlijk gezegd pas het gevoel mijn vak te beheersen. Rond mijn dertigste werd ik landschapsarchitect, daarvoor deed ik iets anders. Ik kom niet uit een ontwerpersfamilie of artistiek nest, vandaar dat ik misschien pas rond die leeftijd mijn ontwerpcapaciteiten ontdekte. Het vak heb ik vooral geleerd in de praktijk, na de afronding van mijn studie.

Er is een aantal dingen die ik van belang acht ter inspiratie van een goed ontwerp. De samenleving is mijn eerste bron. Daar komen wensen en ontwerpgegevens uit voort.

Zodra ik word uitgenodigd voor een gesprek omtrent een potentiële opdracht, laat ik vooraf de betreffende locatie, *in situ*, op mij inwerken. Pas daarna ben ik voldoende geïnformeerd voor een eerste gesprek. Elke nieuwe ontwerpgegevens probeer ik zo open mogelijk tegemoet te treden. Ik heb niet zo sterk de neiging te zeggen: dit wil ik maken. Ik laat mij met name bijzonder inspireren door de plek ofwel de locatie zelf, en neem dat als vertrekpunt. Het bestaande ontwerp dat ik aantref in het landschap tracht ik te versterken, daar laat ik mij door leiden in mijn eigen ontwerpen. Zo maak je tevens het bestaande landschap duidelijker. Een nieuwe vorm kan wat mij betreft prima ontstaan vanuit sporen in het landschap. Ligt er ergens bijvoorbeeld al een laan, dan moet je dat gewoon zo laten. Je moet je bedenken dat een ontwerpproces een sudderproces is. Soms moet je het even wegleggen om er vervolgens weer fris tegenaan te kunnen kijken. Dat heeft soms tot gevolg dat er nog weer iets aan wordt veranderd, maar een andere keer denk ik: zo is het goed."

We switchen naar het onderwerp landgoederen en Michael van Gessel laat ons luid en duidelijk weten dat wie in het bezit is van eigen grond nu eenmaal macht heeft, en alle andere dingen er niet toe doen. Terwijl hij zijn bevinding een aantal keren herhaalt (en wij hem toeknikken) verschijnt er een tekening op tafel van Landgoed Oranjewoud.

"Eiken, beuken, linden, kastanjes, tulpenbomen, platanen, sober assortiment, neoclassicisme is sober. Ik ben geneigd heel rustig en eenvoudig te zijn in mijn ontwerpen.

Ik kijk ook naar plantenlijsten als daarvan nog iets te vinden is in het geval van een historisch landgoed of buiten. Als ik een opdracht heb verworven dan pleit ik voorts voor twee dingen: dat de locatie wordt ingemeten en dat er onderzoek plaatsvindt. Je hebt gespecialiseerde kleine bureaus die getraind zijn in het opmeten van landschap en tuinen.

Goed, ik werd dus gevraagd een museumtuin te maken voor het nieuwe Belvédèremuseum, een onderdeel van Landgoed Oranjewoud. Een prijsvraag ging daaraan vooraf.

Staatsbosbeheer, Museum Belvedere en de gemeente Heereveen hebben de keuze gemaakt voor de landschapsarchitect van de museumtuin.

Het betreft een langgerekt gebied dat bestond uit vier tuinen bij het huis en verder een structuur van lanen ingevuld met hakhoutbos. Eigenlijk was het museum aanvankelijk gedacht op een andere locatie in het park. Dat gaf allerlei problemen en derhalve werd er besloten het Belvédèremuseum aan het einde, of begin, net hoe je er tegenaan kijkt, van dit langgerekte gebied te plaatsen.

Aan het einde van het Grand Canal. Noordelijk daarvan ligt de wijk die is ontworpen door KuipersCompagnons. De gemeente Heereveen zal tussen het landgoed en de wijk een natuurpark aanleggen.

Ik heb een vijf meter lange tekening gemaakt en die tijdens de cruciale bespreking met de opdrachtgevers op tafel gelegd. Toen heb ik gezegd: Kijk eens hoe mooi: héél langgerekt, heel simpel, die lange lanen. Nee, het museum gaan we helemaal niet in een laan leggen maar ernaast! Ik heb h'm zelfs op een eiland geplaatst, zodat er water tussenin zit. En een nieuwe tuin wordt toegevoegd aan de bestaande reeks van tuinen: De museumtuin. Hierdoor wordt het museum een element in een reeks van tuinen, zoals we dat kennen van sommige Franse buitens. En, als je dan vanaf het parkeerterrein richting het museum loopt kom je hier ook mooi het park binnen.

In mijn ontwerpen borduur ik voort op het bestaande, en kijk dan heel goed naar dat wat er is in het landschap. Soms hoeft je maar heel weinig te doen, slotenpatronen lagen er dit geval al. Met behulp van oud kaartmateriaal kan ik zien wanneer en wat er waarschijnlijk is geweest. Soms zie je dat aan heel kleine dingen, een verbindingsslootje bijvoorbeeld zoals in het geval van het Oranjewoudontwerp. Oude elementen die al dan niet nog gedeeltelijk zichtbaar zijn in het landschap. Ook die informatie helpt bij het vormgeven. Ontwerpen is kiezen.

Al ben ik niet geschoold in historie, ik heb er wel affiniteit mee. Over Oranjewoud is bijvoorbeeld een uitgebreid historisch rapport in boekvorm geschreven dat ik in een ruk heb uitgelezen. Die contextuele kennis is voor mij eveneens van belang."

We buigen ons weer over de ontwerptekening.

"Kijk, in dit geval heb ik extra water gemaakt, een aantal bossen toegevoegd waardoor het rondom het museumgebied steeds intiemer wordt. Door hoogteverschillen te maken kun je dit ook bewerkstellingen of benadrukken. Dus van hoog naar laag, naar een gebied dat steeds natter en natter wordt. In dit plandeel komt hakhout te staan, verdeeld over vakken. Hakhout dat in totaliteit in 7 jaar tijd gekapt moet worden. Dat parkdeel wordt dus heel dicht beplant, en heeft in de toekomst een extra hoge natuurwaarde maar is daarentegen duur in beheer. Recreatieve waarden in dit museumtuinontwerp zijn onder meer te vinden in het lanenpatroon, de bloemenweide, de waterplassen. Eigenlijk is het oude Oranjewoudpark al zó interessant. Dat is bij wijze van spreken op zondagen de Amsterdamse Kalverstraat."

Zijn er binnen de vakwereld ook mensen die kritiek uiten op jouw ontwerpmethodede?

"Ja. De kritiek die men zou kunnen hebben op het ontwerp van deze museumtuin is dat het véél te streng is, véél te calvinistisch. Maar ik vind het mooi als mensen denken dat er helemaal niets is gedaan, of dat het altijd zo is geweest."

Ligt hierin dan ook de idee van oorspronkelijkheid besloten?

"Nou, niet van oorspronkelijkheid, maar wel van heel vanzelfsprekend. Dat vind ik belangrijk.

Maar vervaag je zo niet de grens tussen ontwerp, of vorm, en natuur?

Vormgeven is iets anders dan vormwil. Vormwil is opgelegd. Stukjes zus en zo, langs elkaar en over elkaar heen, enzovoorts. Het moet allemaal clashen. Dat is bijvoorbeeld meer de stijl van Bhalotra. Iedereen heeft pleinvrees, iedereen denkt altijd maar dat als we van alles veel hebben, het dan pas goed is. Dat is een reactie op de jaren 60 soberheid. In Nederland is het heel moeilijk om niets te doen. Je moet altijd iets inrichten. Soms wordt een ontwerp dan ook wel eens te sober bevonden en worden er concessies gedaan aan een opdrachtgever."

Is Bhalotra' ontwerpmethodede, die misschien zijn eigen vormwil oplegt aan het landschap, te vergelijken met de Barok van destijds, of met de wijze waarop vroeger het raster, waarbinnen de buitens van 's-Gravenland zich bevinden, in het land is gecreëerd?

"Kijk, een as, zoals in de Barok, is gevormd maar heeft tevens een mooie maatverhouding, grandeur, klasse. De wijze waarop het raster waarbinnen de 's-Gravenlandse buitens zijn gelegen tot stand is gekomen, is een rationele daad. Bodemcondities, slotenpatronen, waterloop et cetera. Dat tezamen heeft ertoe geleid dat dit raster daar kwam te liggen, los van grondbezit en dergelijke. Diezelfde rationaliteit zie je bijvoorbeeld terug in de wijze van Middeleeuwse lintbebouwing, woningen die voor het gemak direct gelegen zijn aan een verkeersader. Ook bij Oranjewoud zie je een rationele methode van aanpak terug. Pas als dat proces achter de rug is kun je gaan vormgeven. Dan kun je zo'n raster, geraamte of lint invulling geven. Bhalotra's wijze van ontwerpen kun je misschien nog het beste vergelijken met een door kronkelpaden overheerste Engelse landschapstuin, gelegen op een van de 's-Gravenlandse buitenplaatsen die zich tezamen binnen dat rechthoekig raster bevinden."

Wat noem jij cultuur?

"Iets dat duidelijk is ontworpen, rechtlijnig, krom, maakt allemaal niet uit, noem ik cultuur. Voorts kun je een gerealiseerd ontwerp ter plekke natuurlijk beheren. Ik maak overwegend heel heldere strakke ontwerpen, maar die mogen wat mij betreft extensief beheerd worden.

Cultuur is altijd een bewuste ingreep van de mens, als je bewust niet ingrijpt is dat uiteraard ook een culturele daad." Omschrijf jij je werk als kunst of cultuur?

"Wellicht als cultuur maar zeker niet als kunst."

Over vormdwang gesproken. Wat vind je eigenlijk van het Nieuwe Landgoederenbeleid met zijn bosnormen?

"Ik vrees dat het nivellering in de hand werkt. Het is een soort van machine die over ons landschap raast. Normen als zoveel recreanten per zoveel ha bos. De Dienst Landelijk Gebied (DLG) werkt met dat soort cijfers op basis van sociologische onderzoeken. Maar het gros van de bevolking voelt zich juist thuis in een open landschap, afgewisseld met bos. Al die gedachten komen voort uit de jaren 70 en is ontzettende onzin. Neem nu bijvoorbeeld Kasteel de Haar, daar wordt momenteel allemaal bos aangelegd, zeer tegen mijn zin.

Ik ben misschien wel erg cynisch, maar ik vind dat er meer gekeken moet worden vanuit de plek zelf, en er vanuit het gebied gezocht moet worden naar een toepasselijk en gevarieerd ontwerp. Dergelijke kwantitatieve prognoses gaan overigens vaak pas werken na een jaar of vijftien."

Hoe ga jij binnen dergelijke normen te werk als landschapsarchitect?

Nu, ik discussieer met DLG over dergelijke normen en vertel ze bijvoorbeeld dat mensen een afwisselend landschap appreciëren. En misschien nog belangrijker, dat de factor 'zien en gezien worden' daarbij vooral van betekenis is. Kijk naar het Vondelpark in Amsterdam. De slijtageslag van dat park heeft voor een groot deel daarmee van doen. 90% van de mensen komt helemaal niet voor de natuur."

Je bedoelt dat zij niet met een vergrootglas naar paddestoelen komen kijken?

"Er is inderdaad maar een klein percentage mensen die daarin is geïnteresseerd. De meeste mensen gaan de natuur in om elkaar te bekijken. Die andere categorie gaat naar stille plaatsen als de Oostvaardersplassen en dergelijke. Vogels kijken."

Wordt nivellering van het landschap tevens in de hand gewerkt doordat veel grondgebied in bezit is van Staatsbosbeheer en Natuurmonumenten?

"Ja, absoluut. Ik vind het op zich goed dat ons land is verdeeld over diverse partijen waaronder ik ook de Provinciale Landschappen reken. Ze doen uiteraard goede zaken, maar je moet er toch niet aan denken wat er gebeurt als alles in handen komt van Natuurmonumenten. Ik vind het goed dat dergelijke organisaties er allemaal een iets ander beleid op nahouden. Dat zie je ook terug in het landschap. Veel ontwerp opdrachten zijn bedoeld voor openbaar toegankelijke gebieden. De opdrachtgevers daarvan betreffen vaak gemeenten of Staatsbosbeheer. Nadelig daaraan is dat je niet al te kwetsbare dingen kunt ontwerpen. Het moet dus allemaal grover, simpeler opdat het eenvoudig en daarmee goedkoop onderhouden is."

Vindt er eigenlijk voldoende discussie plaats in je eigen vakgebied over dergelijke kwesties?

"Nou, als je de Nieuwe kaart van Nederland bekijkt, dan is die meer groen dan rood. Voor rood is er Welstand geregeld. Voor groen niet. Wat dat betreft wordt er naar veel wat er in het landschap plaatsvindt niet kritisch gekeken."

We dwalen af naar het onderwerp scholing en wat daarna:

"Ik adviseer studenten eigenlijk om na hun afstuderen eerst maar eens een reis te maken door Amerika of een ander werelddeel en daar, of daarna, bij een bureau te gaan werken. Wie een loopbaan ambieert als ontwerper kan beter niet voor een gemeente gaan werken. De meeste bureaus hebben momenteel genoeg werk om handen. Sommige mensen zoeken nu eenmaal naar de veiligheid van een regelmatig bestaan, een vast inkomen, een pensioenregeling en ga maar door. Die mensen vinden het doodeng om dat achter zich te laten. Kijk als je drie kinderen hebt dan begrijp ik dat, maar als je net begint met je carrière vind ik dat je moet proberen iets voor jezelf op te bouwen als ontwerper.

Er kleven uiteraard meer risico's aan het werken bij een bureau of voor je zelf. Je bent nooit helemaal zeker of het je telkens gaat lukken een succesvol ontwerp te maken. Daar moet je steeds meer op vertrouwen. Naarmate je meer ervaren bent lig je daar niet meer van wakker."

Wat vind je eigenlijk van het Belverderebeleid en aanverwante kwesties?

"Landschapsarchitectuur is proportioneel gezien een klein vakgebied. Kunstgeschiedenis daarentegen al weer veel groter. Ik heb met diverse mensen te maken: natuurmensen, recreatieve clubs, van alles. Dat maakt mijn werk ook interessant en komt mede door de verschillende projecten die ik heb lopen. Ik zie dat nu bijvoorbeeld bij Artis, waarbij ik betrokken ben vanuit mijn vakgebied. Ik weet niks van dieren, maar luister wel naar de mensen die ermee werken. En luister tevens naar het beleid dat er speelt. Ik denk dat het ook aan jezelf ligt of je ervoor open staat interdisciplinair georiënteerd te zijn. Er zijn derhalve mensen die mij een workaholic vinden omdat ik mijn werk in de hele breedte beoefen.

Daardoor heb ik bereikt wat ik heb bereikt, niet als doel op zich, maar omdat ik dit vak nu eenmaal zo leuk vind.

Destijds toen Artis werd gesticht hoorden disciplines nog bij elkaar. Zoölogie, botanie, kunst onder andere en wetenschappen. Sindsdien zijn we ons steeds meer gaan specialiseren, tot in het extreme. Architecten beoefenden in de 19de eeuw misschien mijn vak.

Al die specialisaties hebben ook verkokering in de hand gewerkt. Deze verkokering heeft ervoor gezorgd dat we steeds minder goed beseffen dat er onderlinge samenhang is tussen specialismen. Specialisaties zijn soms nodig en goed. Nadelig is dat maar weinig mensen een goed overzicht hebben over het geheel.

Er heeft wel erosie van kennis plaatsgevonden. Toen ik met mijn vak begon, zo'n 30 jaar terug, waren organisaties als Natuurmonumenten en Staatsbosbeheer in het geheel niet cultuurbewust. Alles was sterk gericht op natuurontwikkeling en behoud of beheer."

Ja, Dirk Sijmons (landschapsarchitect en Rijksadviseur voor het landschap), vernamen wij, schijnt nog niet zo lang geleden gezegd te hebben tegen de directie van Natuurmonumenten: Kijk nu toch eens goed waar jullie zelf al jarenlang gevestigd zijn met jullie hoofdkantoor. Jullie bevinden je op een 's-Gravenlandse buitenplaats, waar bij uitstek natuur en cultuur, of kunst en cultuur samenkomen.

Tot slot, heb je nog aanbevelingen met betrekking tot Nieuwe Landgoedontwerpen?

"Het is van belang dat een landhuis zichtbaar is vanaf de openbare weg; Het zelfbewust is; Je moet een culturele daad stellen, je moet iets toevoegen aan het landschap; Maak dingen niet te nostalgisch, je mag er wel naar refereren maar dat kan ook op abstracte wijze; Wil je kitsch, maak dan ook een echte nepper; Een zekere hoogte is van belang bij een gebouw, een zekere verticaliteit; Zet het gebouw op een voet van gras, of verzin iets anders maar laat zien dat huis, tuin en park onlosmakelijk met elkaar zijn verbonden; Niet onbelangrijk, maak parkeergarages opdat de bovengrondse ruimteclaim beperkt blijft."

We bedanken Michael van Gessel voor zijn gastvrijheid en het gesprek.